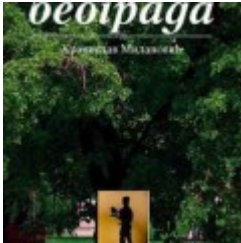

Неприкладна стручна терминологија у књигама и законској регулативи

Написао проф. др Велимир Ћеримовић

понедељак, 14. јун 2010. 18:09

Апстракт

Данас још увек није темељно истражено колико постојећа легислатива и актуелна законска регулатива са нестручном и непрецизном терминологијом у области градоградитељства штетно утиче на све негативне ефекте урбанизације градова и насеља у Србији. Свакако, у вези с тим постоји више узрока, али ипак је мало познато да Закон о планирању и изградњи и други закони и последични акти, због непознавања и вишедеценијског игнорисања чињенице да постоје објекти пејзажно-архитектонског градитељства, односно културно-парковног наслеђа, стваралаштва, културе и уметности, представља један од узрока¹, због којег надлежне институције, од локалних до државних, свесно или несвесно доприносе, саучествују и посредно легализују псеудоурбанизацију, односно субурбанизацију градова и насеља у Србији².

Зна се да су и старији законски прописи у тој области у другој половини 20. века маргинализовали чињеницу о постојању објеката пејзажно-архитектонског градитељства и да су они последично усталичили и легализовали нестручну и непрецизну законску терминологију, која се у недоглед и неселективно преписује и данас. Због тога, као последица такве законодавне делатности данас постоје разни законски прописи и други акти, затим књиге, брошуре, студије, пројекти, просторна и урбанистичко-планска документа, који не познају објекте пејзажно-архитектонског градитељства, односно културно-парковног наслеђа, стваралаштва, културе и уметности.

У односу на негативне и алармантне ефекте нестручне и непрецизне терминологије у области градоградитељства, које су свесно и несвесно подстицале различите, а највише једнострано профитерски опредељене интересне групе према урбаној и животној средини, савремени градоградитељи су се нашли пред новим изазовима и лавиринтом локалних и глобалних промена, које намећу потребу новог односа према планирању градова и насеља. У овом контексту, незаобилазно је разоткривање лавиринта термилолошких замки који кроз законе, књиге, пројекте, урбанистичке планове итд., посредно доприноси легализацији псеудоурбаниације и који као актуелна и претећа опасност, захтева интегративан, транспарентан и одговоран однос пејзажних архитеката, планера, урбаниста, архитеката, историчара уметности, дизајнера и других стручњака који партиципирају у планирању и изградњи градова и насеља у условима глобалних промена.

У овом раду, анализира и артикулише се штетни утицај тзв. патентираних слогана који кроз само неке од овде поменутих закона и књига, посредно подстичу пошасту урбанизације какве су субурбанизација и псеудоурбанизација. Управо тако озваничени и узаконени патенти утичу на посредну легализацију ових пошаста и других загађења грађене и животне средине. Ништа боља ситуација није ни у разним планско-урбанистичким документима, па овај критички осврт има и своје шире сагледавање и значење. Смисао тога јесте да се добронамерно укаже колико овај упадљиви, уврежени и више деценија присутан проблем наноси немерљиве штете теорији и пракси урбанистичког и просторног планирања.

На исти начин, оваквим односом посебно се наносе штете теорији и пракси пејзажно-архитектонског градитељства, интегративној заштити културних и природних добара, урбаном простору и амбијентима, одрживом опстанку и еко-урбаном развоју, јер данас све више ескалирају разни облици псеудо-урбанизације и дивље градње, редукције волумена, узурпације и деградације делова и целина пејзажно-архитектонског градитељства итд. Под утицајем негативних и врло претећих ефеката стаклене баште, то је немерљива штета која се свакодневно наноси локалној заједници, урбаној и животној средини у условима локалних и глобалних промена.

Кључне речи

Терминологија, пејзажно-архитектонско градитељство, стваралаштво, култура, уметност и наслеђе, природна и урбана добра, културно-парковно наслеђе, интегративна заштита, просторно и урбанистичко планирање.

Увод

У Београду је септембра 2006. г. промовисана публикација „Зеленило Београда“ са претензијама монографског дела чији је аутор Хранислав Милановић, а издавач ЈКП „Зеленило–Београд“. Затим је децембра 2008. г. промовисана још једна таква публикација „Заштићена природна добра Београда – запис 2008.“ у којој је Хранислав Милановић уредник, а издавачи Секретаријат за заштиту животне средине Града Београда и Завод за заштиту природе Србије.

Из наслова је приметно да овде није реч о стручно-научном вредновању објављених публикација, већ критички осврт на примењену терминологију коју у њима користи и експлоатише аутор и уредник – пејзажни архитекта Хранислав Милановић.

Терминологија пејзажног архитекте

Главни повод за критички осврт јесте мађионичарско сврставање вредних, планираних, пројектованих и грађених делова културно-парковног наслеђа Београда у природна добра и њихова волшебна, односно последична презентација кроз комбиновање уредничке хортикултурно-шумарско-природњачке терминологије у публикацији из 2008. г.³. Исто тако, ова публикација је последично подстакла поређење са публикацијом из 2006. г. и критички осврт на заступљенију ауторску хортикултурно-шумарску и нешто мање изражену природњачку терминологију коју поменути аутор потписује као пејзажни архитекта⁴.

Овде је изузетно важно скренути пажњу на ту чињеницу, јер аутор у публикацији „Зеленило Београда“, обзиром на потпис пејзажног архитекте и примењену уредничку терминологију у писању публикације из 2008. г., не пише на потребном нивоу искуства и знања пејзажног архитекте и терминологије везане за пејзажно-архитектонско градитељство, стваралаштво, културу, уметност и наслеђе.

То се посебно односи на поглавље од осам изабраних паркова у публикацији из 2006. г., где код ниједног нема таквог методолошког приступа, па ни потребних поднаслова о просторно-урбанистичким, пејзажно-архитектонским, амбијентално-градитељским, морфолошко-структуралистичким, споменичко-културним, типолошким, градотворним, и другим карактеристикама, што значи да сваки од њих заслужује посебну пејзажно-архитектонско-урбанистичку и стручно-научну анализу. Такав систематичан приступ неминовно указује на потребу и могућности за квалитетном монографијом о сваком вреднијем парку београдског културно-парковног наслеђа.

Наравно, свако поглавље у овој публикацији може се још посебно анализирати како би се указало на све приметне мањкавости са аспекта пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа, али то није сврха овог критичког осврта усмереног на примењену или својеврсну ауторску и уредничку терминологију.

Затим, наведена публикација пресечно тангира развој урбанизације Београда током 19. и 20. века, а кроз то и највредније делове пејзажно-архитектонског наслеђа Београда у документарном смислу, што је исто било од утицаја на критичко сагледавање примењене терминологије. Међутим, већином познате чињенице о историјату важнијих београдских културно-парковних целина у публикацији из 2006. г. и кратки историјат неколико артефаката културно-парковног наслеђа Београда, који су представљени као природна добра у публикацији из 2008. г., артикулишу и презентују се читалачкој јавности на нивоу искустава и знања из оквира уредничке хортикултурно-шумарско-природњачке терминологије и волшебно узаконених слогана који битно одударују од савремене пејзажно-архитектонско-урбанистичке терминологије, теорије и праксе.

Са аспекта пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа, односно просторног и урбанистичког планирања, овај критички осврт на примењену уредничку и ауторску хортикултурно-шумарско-природњачку терминологију, којом се темељно служи пејзажни архитекта, указује на чињеницу да се он и не држи стручне пејзажно-архитектонско-урбанистичке терминологије, која би по логици ствари требала бити ближа(!?) таквом потпису.

Ова чињеница је на исти начин присутна и у разним планско-урбанистичким документима, па овај критички осврт има и своје шире сагледавање и значење, јер добронамерно указује колико овај упадљиви, уврежени и више деценија присутан проблем наноси немерљиве штете теорији и пракси урбанистичког и просторног планирања. Затим, наноси штете теорији и пракси пејзажно-архитектонског градитељства, интегративне заштите културних и природних добара, урбаном простору и амбијентима, одрживом опстанку и еко-урбаном развоју, кроз разне облике псеудоурбанизације и дивље градње, редукције волумена, узурпације и деградације делова и целина пејзажно-архитектонског градитељства итд., што је неупоредиво већа штета у односу на неке друге, овде поменуте мањкавости у предметним публикацијама.

То је данас од посебне важности, јер градоградитељство кроз своју историју у континуитету представља фузију архитектуре, пејзажне архитектуре и урбанизма. Чак је и у Пекиншкој повељи из 1999. г. истакнуто: ...“у основи теорија архитектуре је интерполација архитектуре, пејзажне архитектуре, урбанизма и обликовања града. Ипак, модерни развој све већих размера пружа архитектурама сјајне могућности бављења архитектуром, пејзажном архитектуром и урбанизмом као целином. Таква трипартитна композиција омогућује пројектанту да решења тражи унутар знатно ширег оквира... “.

Наравно, примена наведене уврежене и штетне терминологије указује на игнорисање или превиђање оваквих савремених пејзажно-архитектонско-урбанистичких стремљења, прегнућа и достигнућа. Дакако, ово може бити само један од разлога због којег аутор и уредник пројектоване и баштињене целине културно-парковног наслеђа и других структура и артефаката пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе и уметности у артифицијелној средини, лаконски и мађионичарски преводи у тзв. зелене, парковске, слободне, отворене, јавне и друге површине.

Међутим, у овим публикацијама уредник и аутор као пејзажни архитекта никако необјашњава по чему нпр. било који парк или други планирани, пројектовани и грађени „3Д“ пејзажно-архитектонски објекат може и треба из фазе у фазу сводити и поистовећивати, а на тај начин и потирати његову физичку („3Д“) структуру и видљивост, облик, морфологију са било каквом „2Д“ зеленом, парковском, слободном, отвореном или јавном површином?

Затим, на основу једне фенофазе у којој доминира зелена боја, део њихових градивних и структурних елемената у својеврсном мимикријском стилу као лако прилагодљивом и чак двосмисленом патенту преводи у „зеленило“ са последичним и неизбежним појмом „озелењавање“, а заборављајући да постоје и друге фенофазе у којима доминирају разне боје. По истом шаблону, кад доминира жута боја, део структурних и градивних парковно-вегетацијских јединица, група и облика могао би се назвати жутило са последичним и неизбежним појмом „ожутњавање“.

Исто тако, са позиција такве терминологије и под окриљем нестручних, али узаконених слогана и дефиниција и једностраног и неселективног уредничког хортикултурно-шумарско-природњачког приступа вредновању планираних, пројектованих, грађених и наслеђених културно-парковних целина и других пејзажно-архитектонских јединица и артефаката, довољно је постојање само неколико парковно-вегетацијских елемената, група и облика да би постојао јак и оправдан повод за евидентирање виртуелне природне творевине, процеса и својстава у грађеној средини. Дакле, иако се

ради о пејзажно-урбаним структурама у грађеној средини, па и остварењима са креативно-стваралачким и споменичко-културним својствима, исте се под окриљем закона чак и са асфалтираним стазама из 20. века!?, јапанским вртом из 21. века!?, подземном гаражом из 21. века!? итд. волшебно, а изнад свега стручно и научно неутемељено, проглашавају и евидентирају као природна добра (природне творевине или природно наслеђе!?).

Зато није тешко закључити зашто је аутор прве публикације прихватио још један изазов да се у другој публикацији „Заштићена природна добра Београда – запис 2008.“ појави у улози уредника. Наравно, из већ поменутих разлога, овде се неће улазити у анализу чињенице зашто ова друга публикација нема ни рецензента, односно зашто се из Завода за заштиту природе Србије нико није потписао (осим потписа „за издавача“) барем као уредник-сарадник или надлежни посленик (шеф) одељења у вези са изнешеним подацима о тзв. споменицима природе или тзв. значајним природним добрима када су у питању баштињене, пројектоване и грађене пејзажно-архитектонске јединице у артифицијелној или грађеној средини, што додатно отвара бројна неразјашњена питања и дилеме.

Међутим, са аспекта ауторски и уреднички примењене терминологије и застареле регулативе, као и државних институција и установа које стоје иза једностраних законских пројекција, решења и аката у тој области, вероватно се наведене публикације само могу пожелети. Ипак, са аспекта савремене стручне терминологије у области просторног планирања, урбанизма и пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа, па и са тог стручно-научног аспекта, наведене публикације кроз примењену уредничку или ауторску терминологију индукују и производе несагледиве штетне последице у области пејзажно-архитектонско-урбанистичке теорије и праксе и као такве саме поништавају сопствени значај и пожељни или очекивани позитивни ефекат у тој области знања, стваралаштва, културе, уметности, градитељства итд.

На тај начин, и оно што је добро с аспекта документарне вредности остаје замагљено због битних концепцијских и неприхватљивих термилолошких мањкавости у публикацији „Зеленило Београда“. Ипак, наведене публикације вероватно неби ни скренуле пажњу стручног дела читалачке јавности да уредник, односно аутор једне од њих није потписан као пејзажни архитекта.

Али када је у питању критички осврт на публикацију „Заштићена природна добра Београда – запис 2008.“ јасно је видљиво како примењена уредничка терминологија темељно подржава неодрживи концепт Завода за заштиту природе Србије, једнострано узаконене регуле Закона о заштити природе из 1991. г. и најновијег Нацрта закона о заштити природе из 2005. г., по којима се планиране, пројектоване и грађене резиденцијалне и друге целине културно-парковног наслеђа у артифицијелној средини проглашавају за природна добра, као и природна подручја и целине, иако су оне градотворна творевина градоградитеља и утеловљени део културног, односно урбаног пејзажа, урбане меморије, урбане географије и морфологије..., те немају природна својства, јер нису природне творевине са природним процесима и нису никаква природна подручја и целине.

У вези с тим, Растимир – Увес Недељковић наводи како др Пол Филипо (Paul Philippot) истиче значење културног пејзажа и за њега “он увек представља културну реалност”⁵. Дакле, како планирани, пројектовани и грађени паркови и други пејзажно-архитектонски објекти и целине чине културно-урбани пејзаж, они су културно-урбана творевина и реалност, а не природна. На сличан начин и Бранка Шекарић апострофира Мичел Н. и Баги С. (Mitchell N. & Buggey S.) наводећи да “код културног пејзажа акценат је на људској историји, континуитету културних традиција, друштвеним вредностима и тежњама...”⁶.

Иза волшебно узаконених правила и образложења по којима су напред поменути пројектовани, планирани и грађени паркови Београда проглашени за природна добра, стао је и пејзажни архитекта као уредник поменуте публикације. У вези с тим, треба подсетити да је такво једнострано природњачко вредновање културно-парковног наслеђа неутемељено са аспекта културног пејзажа и пејзажно-архитектонско-урбанистичке теорије и праксе, као и важног уочавања, вредновања и афирмисања места, улоге и значаја пејзажно-архитектонских, креативно-стваралачких, градотворних, градоградитељских и других споменичко-културних својстава и вредности ових грађених структура у артифицијелној средини.

На тај начин, јасно је да структуре и артефакти културно-парковног наслеђа нису никакве природне творевине, нити природна подручја, ни целине. Из тих разлога, оне ни не могу имати природна

својства само зато што њихов непорециво важан структурни део чине пројектоване, интерполисане и произведене, донете и уграђене нпр. парковно-вегетацијске јединице које су у функцији градитељско-амбијенталног, еко-урбаног, те пејзажно-архитектуралног обликовања/дизајнирања, интегрисања, синтетизовања и артикулисања урбанитета и градотворног амбијента, односно оплемењене или култивирани (артифицијелне) урбане и предеоне средине, меморије, морфологије, географије и пејзажа.

Осим тога, треба увек имати на уму да су пејзажно-архитектонске структуре и артефакти најдиректније везане за стваралачку имагинацију и поливалентно градотворно искуство, умеће и знање градоградитеља, те амбијентално-урбане, пејзажно-архитектуралне, рекреативно-функционалне, духовно-обновитељске, просветно-образовне, еко-урбане и друге потребе локалне заједнице. Из тог разлога, пејзажно-архитектонске структуре и објекти су градотворне, алтернативне и суптилно обликоване, интегрисане и синтетизоване јединице и артефакти који чине врхунске пејзажно-амбијенталне и просторно-градитељске, односно прелазне, креативно-урбане, специфично саздане, грађене, обликоване и урбане и поднебљем условљене, али и градитељски створене синтетичке, морфолошке и пејзажно-архитектуралне форме и парадигме, везе и односе према непосредном предеоном пејзажу.

У вези с наведеним, са аспекта савремене теорије и праксе просторног планирања и урбанизма, интегралне заштите културних и природних добара, затим пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа, у поменутим публикацијама реч је о увреженој и застарелој, превазиђеној и окошталој, односно стручно-научно проблематичној и неутемељеној терминологији. Она се у Србији и новим државним творевинама у суседству под утицајем некадашњег централистичко-урбанистичког лобија у другој половини 20. века непримерено, некритички и неселективно, свесно и несвесно користила и користи у функцији једностраног и нестручног дводимензионалног („2Д“) и унижавајућег обезвређивања и поништавања градоградитељског и градотворног идентитета, просторно и урбанистичко-планског легалитета и вредности укупног парковно-урбаног, односно посебног, па и национално вредног дела пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа Београда и Србије. И у једној и другој публикацији, изузетно је наглашено волшебно (мађионичарско) претварање „3Д“ парковно-урбаних структура Београда у „2Д“ зелено обојене површине, које је равно претварању смисла (пејзажно-архитектонског артефакта) у бесмисао равни.

Питања и чињенице

Примењена ауторска и уредничка терминологија код стручњака у области теорије и праксе просторног и урбанистичког планирања и стручњака у области пејзажно-архитектонске теорије и праксе, односно пројектовања, ревидовања, надзора, изградње, израде тендерске документације, односно заштите, евиденције, документације, обнове и ревитализације објеката, структура и артефаката културно-парковног наслеђа, али и других планираних и пројектованих целина и јединица пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе и уметности, изазива велику забуну и ствара потпуну збрку у разликовању од суштинских до суптилних, али препознатљивих одредница које чине битну разлику између „2Д“ равни и „3Д“ физичких структура у овој пејзажно-градитељској, просторно-урбаног, инспиративно-обновитељској, рекреативно-функционалној и традиционално-културној области стваралаштва и градитељства са историјским континуитетом од искона до данас.

У вези с тим, има пуно разлога за бројна питања, нејасноће, проблеме и дилеме, које оваква ауторска и уредничка једнострана, непрецизна, штетна и контрапродуктивна терминологија подстиче и артикулише. Овде је довољно поменути само нека питања и чињенице:

- како планирани, пројектовани и грађени парк, односно наслеђене „3Д“ структуре културно-парковног наслеђа и други пејзажно-архитектонски објекти и артефакти⁷ могу бити „2Д“ зелене површине, кад је зелено обојена или необојена површина, само један део или димензија било које „3Д“ парковно-урбане или пејзажно-архитектонске структуре (парка, врта, сквера, или неке друге градитељске структуре итд.)!⁸,
- на крају, како пројектовати зелену површину, да би се по том пројекту изградио неки пејзажно-архитектонски објекат (парк), односно како пројектовати грађевинску површину да би се по том пројекту изградио неки стамбени или пословни објекат?

- како планирани, пројектовани и грађени парк, односно наслеђене „3Д“ парковно-урбане или пејзажно-архитектонске структуре, чак и са волшебном асфалтираним стазама, јапанским вртом, подземном гаражом итд., могу бити природна добра, кад заштита природних добара подразумева заштиту природних творевина, процеса и својстава!?!; што значи, само парк или град препуштени природним процесима⁹, односно запуштени или напуштени, постају шума или природна творевина.
- како то да се у урбанистичком, односно регулационом плану билансирају површине¹⁰ свих других физичких структура, а само се тзв. зелено обојене површине¹¹ мађионичарски у таквим билансима потписују под планиране или постојеће физичке („3Д“) структуре, да би се након тога поново исказале (билансирале) као некакве „2Д“ зелене површине, па у билансу, уместо површине физичке „3Д“ структуре или познатог пејзажно-архитектонског објекта, волшебном се израчунава површина површине!?

Само на основу ових чињеница и питања јасно је да такви зелено-површински биланси представљају једнострану, односно стручно-научно неутемељену површинизацију пејзажно-архитектонских „3Д“ структура и показују да парк или други пејзажно-архитектонски објекти као „3Д“ физичке структуре или артефакти нису ништа друго до некаква површина површине или „2Д“ раван. Управо такве апсурдности проистекле су из несувислих дефиниција да тзв. зелена површина јесте површина површине, да је тзв. историјски парк такође зелена површина¹² итд. Тако су волшебном узаконена различита спорна правила, која се могу прочитати у скупцоеној и термилошки потпуно промашеној и обезвређеној и тзв. Зеленој регулативи Београда из 2003. г. (<http://www.urbel.com>), термилошки мањкавом Закону о планирању и изградњи из 2003. г. (<http://www.ingkomora.org.rs>), а најновије и у термилошки невероватном и незнаљачком српском случају Нацрта закона о заштити и унапређивању тзв. зелених површина из 2006. г. (<http://www.ekoserb.sr.gov.rs>), Нацрту закона о заштити природе из 2005. г. (<http://www.ekoserb.sr.gov.rs>) итд.

Добитак или губитак!?

Значи, читајући ове скупцоне публикације и не упуштајући се у то одмах да ли су оне већи добитак или губитак за струку, уз досадашње похвале без критичког сагледавања и промишљања о примењеној а овде благо речено, изузетно штетној ауторској и уредничкој терминологији са дугорочно, а можда и трајно штетним последицама и другим колатералним штетама итд., сваки лаик па и стручњак тешко може разумети шта је у ствари или шта чини тзв. зеленило Београда, затим тзв. систем зеленила Београда или тзв. систем зелених површина, односно шта јесте а шта није природно добро у грађеној средини.

Што се тиче несагледивости штета у области теорије и праксе просторног и урбанистичког планирања, интегративне заштите културног и природног наслеђа и теорије и праксе пејзажно-архитектонског градитељства, оне се већ увелико манифестују кроз узаконене патенте у легислативи као ширем оквиру, просторно-планској законској регулативи као ужем оквиру и планско-урбанистичким документима. Из њих се то даље шири на већ уврежену праксу непознавања чињенице да само пејзажно-архитектонске структуре, објекти и артефакти могу да творе „3Д“ пејзажно-архитектонски систем. Зато се уместо тога и даље се афирмише тзв. систем зелених површина којег чине виртуелне зелено обојене „2Д“ равни, услед чега се свакодневно и олако потире суштински важан планско-урбанистички легалитет и креативно-стваралачки, физички и градотворни идентитет „3Д“ пејзажно-архитектонских структура. Тако се онда и за постојећи парк без проблема каже да није парк када то затреба моћницима као у случају Петог паркића.

Исто тако, штета је што се планирани, пројектовани и грађени објекти и артефакти културно-парковног наслеђа сврставају у природна уместо у културно-парковна добра, чиме им се обезвређују њихова стилско-градитељска и друга градотворна, односно културно-пејзажна својства која су препознатљива и кроз акценте које истичу овде цитирани У.Р. Недељковић – П. Филипо и Б. Шекарић – Н. Мичел и С. Баги. Осим тога, темељно је у Београду запостављена чињеница и „резултат схваћања перивоја као умјетничког дјела, као архитектонско креативног остварења његова ствараоца, као јединственог и недјељивог простора куће и околиша, као урбанистички и обликовно снажног елемента простора, као елемента слике улице и слике града“...¹³.

Надаље, штета је што се вредна и значајна споменичко-културна, градоградитељска и друга креативно-стваралачка својства маргинализују, а што је још горе и не уочавају, не истражују и не проучавају, због чега они данас и немају статус културно-парковног, већ им се волшебно приписује и одређује статус природног наслеђа. Зато је још и данас присутно непознавање и деградација национално вредних објеката и артефаката културно-парковног наслеђа Београда и Србије. Све ово довољно говори о немерљивости штете коју свакодневно до ниподаштавања трпи теорија и пракса пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа, због чега се већ деценијама деградирају њихове структуре, редукују волумени, не граде нови паркови и други пејзажно-урбани објекти, а све више се на њиховом месту или уместо њих граде паркинзи, гараже и друге псеудоурбане структуре.

Међутим, из примењене (одабране) ауторске и уредничке терминологије у наведеним публикацијама чак и стручњак са искуством тешко да може створити и виртуелну представу, а још теже може стварно разумети да ли уопште постоји и какве су стилско-градитељске, споменичко-културне, градотворне и градоградитељске вредности пејзажно-архитектонског градитељства Београда. У таквом контексту, још мање се може сазнати о националним вредностима културно-парковне баштине Београда, њеном урбанистичко-планском легалитету, градитељско-урбаном идентитету, континуитету, традицији и култури. Тако се још увек мало зна да је она у ширем смислу неодојиви део европске, па и светске културно-парковне баштине и пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе и уметности.

Надаље, аутор и уредник у обе публикације презентује архивске податке и чињенице о настанку разних београдских паркова. У духу ауторске и уредничке терминологије, престижне парковно-резиденцијалне творевине и друге структуре културно-парковног наслеђа Београда уместо артикулисања њихове отмености, достојанства, репрезентативности и елитности више прати термилошка недоследност, па су оне некад тзв. зелене површине, некад тзв. слободне површине, некад тзв. парковске површине, некад тзв. отворене, а најчешће тзв. јавне површине. Зато читалац на крају може закључити да оне нису део амбијентално и просторно-градитељске и пејзажно-урбане матрице, односно артифицијелне средине, већ нешто изван тога. Исто тако, стиче се утисак да су оне потпуно недефинисане физичке („3Д“) и градитељско-урбане структуре и да је њихов урбанистичко-плански легалитет и градотворни и градоградитељски идентитет флуидан и као такав дозвољава овакве апсурдне патенте за трансформацију „3Д“ физичких структура у некакве виртуелне облике тзв. површина, што једино одговара квазипредузетницима или инвеститорско-урбанистичком лобију као у случају Петог паркића у Београду у којем је здушно и рушилачки учествовало и ЈКП „Зеленило-Београд“.

Значи, ако физичке структуре или „3Д“ објекти пејзажно-архитектонског градитељства, имају плански и пројектантски одређену намену, функцију, место, улогу и значење у градитељско-урбаној структури и матрици, онда су то дефинисане целине или јединице са јасним градотворно-амбијенталним идентитетом и просторно-урбанистичким легалитетом¹⁴. Зато такве физичке („3Д“) структуре не могу бити и нису никакве „2Д“ тзв. зелене, слободне, парковске, отворене и јавне површине.

Поред тога, сваки пејзажно-архитектонски, као и сваки други грађени објекат у грађеној средини има дефинисане просторне габарите и представља градитељски, урбанистички и просторно дефинисану, односно наменски и функционално условљену и обликовно завршену или затворену целину. Иако су „3Д“ пејзажно-урбане целине, најчешће без ограда, оне као такве такође представљају просторно, урбано, градитељски и наменски дефинисану, завршену или затворену целину, као и све друге архитектонско-урбане структуре. Зато оне не могу бити и нису тзв. отворене површине, већ само пејзажно-архитектонски или пејзажно-урбани објекат, јавно добро или простор.

Исто тако, такви грађени објекти нису никакве слободне површине. Наиме, ако су изграђени, онда такви објекти и простори на којима су они изграђени нису и не могу бити слободни, већ управо супротно. Значи, грађени су да би били у функцији, а на тај начин су дефинисани, намењени, заузети и стављени у функцију одређених активних и пасивних рекреативних активности грађана и других градотворних и екоурбаних потреба.

Слоган „слободна површина“ као и тзв. зелена површина, представља скривени патент који без изузетка потири трећу димензију, градотворни идентитет и планско-урбанистички легалитет пејзажно-архитектонског објекта. На тај начин, ако у планско-урбанистичком документу нису маркиране познате „3Д“ пејзажно-архитектонске структуре него слободна површина или зелена површина итд.,

то је својеврсни патент за инаугурацију и легализацију псеудоурбанизације и пут који води у беспуће узурпације, дивље градње и деградације пејзажно-урбаног и амбијентално-градитељског простора, односно грађене средине. На крају, то је исти тај пут који нас је данас, због негативних ефеката стаклене баште, увео у беспуће претећих локалних и глобалних промена.

Велика већина пејзажно-архитектонских јединица (објеката) као структурни део урбаног склопа и градитељско-урбане матрице са карактеристикама амбијентализације, контекстуалности, социјализације, урбанитета и форме има јавну намену и представља јавно добро и јавни простор¹⁵. Значи, због јавне намене, такав „3Д“ пејзажно-архитектонски објекат не може бити и не може се паушално називати јавна („2Д“) површина, јер се ради о физичкој пејзажно-архитектонској структури, односно објекту или артефакту.

На крају, парк или неки други пејзажно-архитектонски објекат јесте физичка „3Д“ структура. Због те чињенице, парк не може бити и није парковска површина, односно сквер није скверна површина, врт није вртна површина, дворач није дворска или грађевинска површина итд. Односно, „3Д“ и „2Д“, и обратно, није и не може бити исто.

Несумњиво да из овако проблематичне, а у ствари нестручне термилошке артикулације целина и артефаката пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа у просторно-урбаној матрици Београда, читалац даље само може стећи додатно штетан утисак да оне као такве чине систем тзв. зеленила Београда, што врло асоцира на виртуелни или тзв. „2Д“ систем зелено обојених површина у старијим и актуелним, али у том делу благо речено, термилошки спорним или „зараженим“ просторно-урбанистичким документима Београда. Наравно, неке од тих докумената артикулише и аутор у публикацији из 2006. г. и није чудно што он, као пејзажни архитекта који преферира хортикултурно-шумарску терминологију, у њима не уочава термилошки штетне дисонанце и последице за теорију и праксу планирања, затим пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа Београда и Србије.

Поред тога, уочавајући препознатљиве графичке и фото-прилоге, познавалац пејзажно-архитектонских структура и артефаката Београда може из оквира презентованог текста о њима закључити да се у публикацијама уствари, термилошки једнострано интерпретирају и обезвређују место, улога, значај и постојећа градотворна својства објеката културно-парковног наслеђа и других јединица пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе и уметности. Из тога разлога, једнострана примена непримереног, али волшебно узаконеног слогана „зелене површине“, темељно дезавуише и потири не само познате грађене, односно физичке творевине пејзажно-архитектонског градитељства Београда, него урушава и препознатљиве амбијенталне, градотворне и градоградитељске елементе пејзажно-урбане матрице, али и релевантног, постојећег, једино могућег и стручно-научно утемељеног „3Д“ пејзажно-архитектонског система у оквирима просторно-урбанистичке матрице Београда¹⁶.

Одређујући поглавље у књизи под насловом „развој зеленила у Београду од 19. до 21. века“, аутор у тој анализи потпуно изоставља данас увелико деградирани сецесијске предвртове као врло вредан и значајан део културно-парковног наслеђа Београда чиме, уз још неке мањкавости те анализе, доказује да су и за њега делови београдског културно-парковног наслеђа велика непознаница. Уместо оваквог наслова, сигурно је примереније да један пејзажни архитекта систематичније пише на пр. о развоју пејзажно-архитектонског градитељства. Међутим, за обраду и презентацију прихватљивијег или примеренијег наслова у односу на поменути, потребна су истраживања, последична термилошка верзираност и релевантна знања о пејзажно-архитектонском градитељству, стваралаштву, култури, уметности и наслеђу Београда, Србије и шире.

У овом контексту, помало је невероватно да уреднику публикације из 2008. г., али и аутору публикације из 2006. г. као потписаном пејзажном архитекти не смета што он непосредно и у континуитету помиње и потири познате физичке („3Д“) структуре београдских паркова. Тако на пр. у публикацији „Заштићена природна добра Београда – запис 2008.“ за Академски парк се каже да је природно добро и да је његов настанак везан за формирање тзв. зелене површине 1867. г. и то по предлогу Емилијана Јосимовића. Овде се јасно види то истовремено артикулисање културно-парковног добра и потирање пре свега његовог градотворног, планског и грађеног идентитета тобожњом чињеницом да је он природно добро. Затим је видљиво волшебно унижавање, маскирање, обезвређивање и потирање његове треће димензије, односно постојеће физичке структуре Академског парка тобожњом чињеницом да је он већ одавно и то чак још од Емилијана Јосимовића предложен као тзв. „2Д“ зелена површина.

Ипак, пошто се природна добра непланирају и неграде, баштињено културно-парковно добро Академски парк није природна творевина, па последично нема ни елементарна природна својства. Зато он није и не може бити природно добро и није му место у публикацији „Заштићена природна добра Београда – запис 2008.“.

Поред тога, у време Емилијана Јосимовића помињу се и познати су дивотни паркови, вртови, предвртови, садови, баште, дрвореди, скверови итд., а слоган „зелена површина“ хортикултурно-шумарски је слоган који доминира у другој половини 20. века. Његовим свесно-несвесним увођењем у законодавну и урбанистичко-планску терминологију створен је патент који у пракси представља манипулацијску резерву скривено-потенцијалних локација за градњу профитабилних и еколошки неодрживих конструктивних објеката у Београду и другим градовима Србије, као у већ познатом случају Петог паркића у Београду.

Међутим, аутор Хранислав Милановић у публикацији из 2006. г. наводи да „Јосимовић предлаже стварање јавних паркова и то на месту Велике пијаце (Студентски трг)“. То указује на још једну недоследност аутора и уредника, јер у публикацији из 2008. г., према његовој уреднички волшебној интерпретацији чињеница, јавни парк на месту Велике пијаце везан за формирање тзв. зелене површине, што је невероватна његова хортикултурно-шумарска интерпретација Јосимовићеве урбанистичко-планске матрице и планске изградње физичких („ЗД“) структура, меду којима је и планирани парк на месту данашњег Студентског трга.

Дакле, поред наведене недоследности која ствара дилему шта је уствари Емилијан Јосимовић предложио (парк или тзв. зелену површину), на овом примеру јасно се види да је за аутора и уредника ових публикација „ЗД“ физичка структура Академског парка на данашњем Студентском тргу исто што и „2Д“ зелена површина на месту некадашње Велике пијаце, како он то мало ауторски, па мало уреднички интерпретира и пише. Значи, „ЗД“ = „2Д“ и обратно!? Па где то постоји?

Овде треба подсетити да такве грешке нису својствене Емилијану Јосимовићу, поготово што је трећа урбанистичка реконструкција Београда (1867.–1887. г.) артикулисала квалитативне промене у наслеђеној урбанистичкој матрици. Управо је она утврдила владавину правилних блокова са релевантним физичким структурама, а на тај начин и прву планску градитељско-урбану матрицу Београда на европски начин¹⁷. У њој је несумњиво препознатљив просторно-плански легалитет и градитељско-урбани идентитет пејзажно-архитектонских, односно плански артикулисаних парковно-урбаних структура Београда.

Уопште узев, овде зачуђује још једна чињеница што ауторска и уредничка терминологија која је у функцији поништавања треће димензије београдских паркова доприноси темељном урушавању и поништавању њиховог пејзажно-архитектонско-урбаног, креативно-стваралачког, односно градо-творног идентитета и урбанистичко-планског легалитета, не водећи довољно бригу ни о ауторитету првог српског урбанисте Емилијана Јосимовића, ни о суду заинтересованог и компетентног стручног и научног дела читалачке јавности. Из тог разлога, овај аналитички приступ у вези с тако овековеченом терминологијом и њеним штетним последицама довољно јасно указује да ће се ови проблеми у српским приликама тешко превазићи у догледној будућности. Зато читаоцу није тешко закључити да ли су наведене публикације већи добитак (корист) или губитак (штета) за стручну и научну јавност, односно теорију и праксу пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа, урбанистичког и просторног планирања и интегративне заштите културних и природних добара, па и шире.

Природна добра

У публикацији „Заштићена природна добра Београда – запис 2008.“, пројектовани и грађени паркови и други пејзажно-урбани објекти сврстани су у природна добра по већ застарелом Закону о заштити природе из 1991. г., а у оквиру заштићеног добра под бр. 5. наводи се још „споменик природе“ са категоријом „значајно природно добро“.

За баштињене, планиране, пројектоване и грађене паркове и друге пејзажно-урбане објекте, структуре и артефакте Београда, уредника ове публикације испуњава и задовољава једнострано образложење за заштиту њихових тобожњих природних својстава, јер има упориште у тобоже релевантном, а у ствари једностраном, неселективном, некритичком и изнад свега, узаконеном „предлогу Завода за

заштиту природе Србије“, који чини „основ заштите“ овде поменутих целина културно-парковног наслеђа. Наравно, то је много лакше него уочити, препознати, артикулисати и валоризовати њихова стварна, односно постојећа, доминантна и релевантна пејзажно-урбана, стилско-градитељска, креативно-стваралачка, градоградитељска, градотворна, споменичко-културна и друга својства.

Тако се Заводу и Закону, а онда последично и уреднику и издавачима, треба и мора веровати чак и ако су прописана правила контрадикторна или несувисла, поготово што је искључиво Завод законски компетентан да по узаконеној дефиницији природног добра једнострано артикулише, препознаје и открива, ни мање ни више него „природна“(!?) својства планираних, пројектованих, грађених и баштињених објеката и артефаката културно-парковног наслеђа, иако у њима, а поготово у таквом артифицијелном и градотворном амбијенту, нема нетакнутих природних творевина ни услова, па последично ни природних процеса ни својстава. Ту доминирају грађене, односно важне и значајне градотворне, архитектуралне, пејзажно-архитектуралне и просторно-урбане форме, елементи и садржаји, облици и парадигме баштињених пејзажно-архитектонских структура и артефаката у артифицијелном или градоградитељском амбијенту¹⁸.

На тај начин, волшебно трагање Завода и поменутих издавача и уредника за тобожњим природним творевинама, процесима и својствима у грађеној средини код планираних и грађених пејзажно-архитектонских структура, заснива се само на једностраном, односно елементарном постојању пројектованих, тј. расаднички произведених, донетих, интерполираних и уграђених вегетацијских јединица и облика у градотворно условљену, пројектовану, градитељски структурисану, интегрисану и синтетизовану парковно-урбану форму или остварење, односно ауторско или пројектантско дело.

Међутим, то није довољно за артикулисање било какве природне творевине, односно природних процеса и својстава у планираном, пројектованом, грађеном и баштињеном културно-парковном добру у артифицијелној средини, а за њихова основна стилско-градитељска, градотворна и друга претежна и доминантна споменичко-културна својства и друге пејзажно-урбане условљености и вредности, поменути Завод није и не може бити надлежан ни компетентан.

У односу на досадашње последице деградације културно-парковног наслеђа у надземном и подземном делу (Дворска башта из 19. в. са подземном гаражом из 21. века), извршене узурпације и редукције волумена, делова и целина других структура пејзажно-архитектонског градитељства (парк Теразијска тераса) итд., такво једнострано и неаргументовано вредновање од стране поменутог Завода једног дана може и проширити границе у тумачењу узаконеног правила (дефиниције) о природном добру, чиме се само шире законска овлашћења без суштинског доприноса заштити, обнови, ревитализацији и очувању културно-парковне баштине Београда.

Такво проширивање овлашћења већ је учињено у новом Нацрту закона из 2005. г. у односу на Закон из 1991. г., па је „природно добро“ сад еволуирало и захваљујући „компетентном“ Заводу проглашено је за „заштићено подручје“ (чл. 35). На тај начин, уз већ познати једнострано однос и приступ у откривању и препознавању „природних“ својстава код планираних, пројектованих, грађених и баштињених културно-парковних целина Београда и Србије, једног дана неће бити необично ако се на крају нове законске регулативе у Нацрту која прописује шта је све споменик природе (чл. 40., ст. 2.) у загради дода још један „консеквентни“ слоган нпр.: „куће или физичке структуре и облици грађени каменом из природног мајдана“ (каква је на пр. зграда Главне поште на углу Таковске и Булевара краља Александра). Чини се да је то сасвим довољно да једног дана и оваква грађена остварења (куће), по некаквом законски патентираном основу, односно еволуираној или само квантитативно проширеној дефиницији, постану нека врста и категорија природног добра!?

Још један разлог за опрез у вези са ширењем оваквих законских овлашћења без покрића и мере јесу и сва досадашња овлашћења и њихови еволутивни додаци и трансформације у функцији заштите тзв. природних својстава код грађених структура и артефаката културно-парковног наслеђа Београда и Србије, која нису дала позитивне ефекте за очување, обнову и ревитализацију њихових доминантних споменичко-културних, па ни елементарних екоурбаних својстава. То се нарочито види на примеру Дворске баште са интерполацијом гаражног система у њеном подземљу, што је озбиљан наговештај беспућа тоталитарне псеудоурбанизације, физичке и хемијске разградње резиденцијално-амбијенталне целине, угрожавања одрживог развоја вредне пејзажно-урбане и амбијентално-градитељске целине и локалне заједнице, али и остварене деградације споменичко-културних и других својстава ове вредне престижно-резиденцијалне целине из оквира културно-парковног наслеђа Београда и Србије.

Захваљујући широким овлашћењима и једностраним предлозима када је у питању заштита планираних, пројектованих и грађених објеката и артефаката културно-парковног наслеђа Београда, надлежне институције власти су волешбно донеле и одлуке по којима је њих неколико проглашено за тзв. природна добра. Тако су надлежне институције већ издале управно-правне акте као што су: „Уредба“ Владе Републике Србије за Ботаничку башту „Јевремовац“ 1995. г., „Решење“ надлежног општинског секретаријата за Градски парк у Земуну 1991. г., затим „Решење“ Скупштине града за Пионирски парк са подземном гаражом 2007.г. и Академски парк 2007. г., а за неке је поступак заштите још увек у току (Топчидерски парк и Арборетум Шумарског факултета у Београду).

Версај ремек-дело културно-парковног наслеђа и српска законодавна терминологија

Међутим, ако у готово трдеценијској пракси аутора и уредника поменутих публикација није било воље, умеца, знања или могућности да као потписани пејзажни архитекта утиче на квалитативну промену постојећих законских решења и увођење стручне пејзажно-архитектонске терминологије у области заштите, обнове и ревитализације објеката културно-парковног наслеђа, односно планирања, пројектовања и изградње других структура пејзажно-архитектонског градитељства, ипак публикације није требало оптерећивати разним слоганима једностране, непрецизне и нестручне законодавне терминологије. У овом контексту, свакако би било корисније да су се, уместо оваквих „монографија“ са штетним дејством примењене терминологије и другим мањкавостима из аспекта пејзажно-архитектонске теорије и праксе, урадиле мање захтевне брошуре документарног или нпр. водици еко-туристичког карактера са примереном пејзажно-архитектонском терминологијом.

Значи, аутор и уредник је независно од једнострано и неселективно узаконених слогана, могао и требао артикулисати примерену стручну или пејзажно-архитектонско-урбанистичку терминологију, која би последично допринела дезавуисању узаконених регула, односно концепта и дефиниције Завода по којима се тако баштињене (пројектоване и грађене) јединице културно-парковног наслеђа вреднују, проглашавају и представљају као природна добра. У таквом случају, битно би допринео дезавуисању једностраних решења и у другим законским прописима, по којима су постојеће пејзажно-архитектонске структуре постале тзв. зелене површине, тзв. јавне површине и део тзв. система зеленила Београда, односно виртуелни елементи тзв. „2Д“ зелено-површинског система. Таквим односом су (чињењем или нечињењем) нестручна решења у свим законским прописима у овој области дефинитивно, али неаргументовано су промовисана, што потврђује само још већу штету са несагледивим последицама за национално вредна културно-парковна добра (баштину) и друге структуре пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе и уметности.

На тај начин, опредељујући се за ауторску и уредничку терминологију у контексту са нестручним и штетним законским решењима, изостале су могућности да наведене публикације заузму важно место у промовисању и артикулисању пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа Београда. На крају, пропуштене су могућности стручног артикулисања и других релевантних чињеница које артикулишу њихову градоградитељску улогу, компатибилност и структурални значај у конституисању „3Д“ пејзажно-архитектонско-урбаног система уместо досадашњег, уреженог, непостојећег и стручно неутемељеног тзв. „2Д“ система зелених површина.

Исто тако, сасвим је невероватно, да се планирани, пројектовани и грађени Градски парк у Земуну, Арборетум, Ботаничка башта „Јевремовац“, Топчидерски парк, Академски парк и Пионирски парк (али и други резиденцијални паркови у Србији) проглашавају за природна добра, јер то омогућавају застарели, превазиђени и контрадикторни и несувисли законски прописи из 1991. г. и најновији Нацрт закона за заштиту природе из 2005. г., који сад прописује ново сврставање природних добара у односу на Закон из 1991. г. У вези с тим, Нацрт најављује нову контрадикторност и несувислост по којој „заштићена природна добра су заштићена подручја“, а у оквиру „заштићених подручја“ под бр. 4. наводи се и „споменик природе“.

Вероватно да стварно или нетакнуто природно добро изван грађене средине и јесте целина у контексту ове регуле (дефиниције), али планирани, пројектовани и грађени парк није никакво подручје, већ је пејзажно-архитектонско-урбанистичка структура, односно просторно-пејзажна целина и артефакт, најчешће у оквирима грађене средине, а реде у оквирима предеоног пејзажа, и нема никакву геолошку, биолошку или ботаничку разноврсност или друго природно својство.

Даље следи апсурдно прописивање које каже да "споменик природе може бити (.....), ботанички", па набраја "(дрвореди, паркови, арборетуми, ботаничке баште и др.)". Значи, у контексту цитираног Нацрта и разно-разних дефиниција из оквира термилошки промашене тзв. Зелене регулативе Београда и апсурдног Нацрта закона о унапређивању и заштити тзв. зелених површина, у Србији би и знаменити Версај био унижен, обезвређен, деградиран и прокламован као некаква зелена површина, или природно добро, или можда још и ботанички споменик природе.

Ипак, у Француској и изван ње, он је познат као ремек-дело културно-парковног наслеђа и пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе и уметности. То значи да знаменити версајски парк није природна творевина, није природно подручје и нема ботаничка, биолошка, геолошка и друга природна својства, као што то мађионичарски имају структуре и артефакти културно-парковног наслеђа Београда и Србије према увреженој терминологији у постојећој законодавној регулативи и извитопереној заштитарској теорији и пракси.

Скрнављење делова националне културно-парковне баштине

Међутим, ако пројектовани и грађени парк због небриге постане шума или шумарак, као нпр. Дворска башта из прве половине 18. века некад познате Митрополије и Патријаршије карловачке у Сремским Карловцима¹⁹ (данас уништено културно-парковно добро националног значаја које се као тзв. природно добро годинама скрнави под патронатом поменутог Завода), затим плански грађени Градски парк у Вршцу, као и други планирани и грађени резиденцијални паркови Баната²⁰, Бачке, Срема, Шумадије итд., вероватно(!?) стичу се сви услови за заштиту шуме или шумарка, односно природне творевине са релевантним природним својствима и природним процесима у току, након чега вероватно(!?) постоји довољно разлога(!?) да се некадашњи пројектовани парк (читај: запуштени парк или тако настали шумарак) прогласи за природно добро(!?).

Управо захваљујући оваквој небризи и незнању, под окриљем превазиђених, контрадикторних и штетних законских решења и регула, без релевантне стручно-научне подлоге и елементарних природњачких својстава за сврставање ових вредних објеката културно-парковног наслеђа у тзв. природна добра, она су једнострано запостављена, обезвређена, а његова баштињена стилска, градотворна и друга споменичко-културна својства су деградирана²¹.

Ипак, према законски прописаној делатности Завода за заштиту природе Србије, исти није компетентан да брине о заштити, евиденцији, документацији културно-парковне баштине, те конзерваторској обнови градотворних, стилско-градитељских и споменичко-културних својстава објеката културно-парковног наслеђа. Исто тако, то не може чинити ни ЈКП „Зеленило-Београд“. Осим тога, такво комунално предузеће не може водити евиденцију, документацију и категоризацију објеката културно-парковног наслеђа, не може ни прописивати конзерваторске, урбанистичке ни техничке услове за њихову заштиту, обнову и ревитализацију, не може радити конзерваторске пројекте обнове и ревитализације објеката културно-парковног наслеђа, не може такве пројекте ревидовати. Поменути Завод и комунално предузеће немају компетентне кадрове који познају ову проблематику, па онда нису ни одговорни за досадашњу деградацију његових стилско-градитељских, споменичко-културних, градотворних и градоградитељских својстава.

Зато запуштени и деградирани објекти културно-парковног наслеђа који су волшебно проглашени за природна добра све више лице на шумарке и шуме, због којих можда једним делом надлежни заводи за заштиту културних добара нису ни добили законску компетенцију артикулсања и заштите њихових градотворних и других споменичко-културних вредности или је можда вероватније да нису прихватили деликатну обавезу вредновања темељно запуштених и деградираних стилско-градитељских и других споменичко-културних својстава, а због којих је Завод за заштиту природе, вешто и већ унапред због запуштености и природних процеса у току(!?), обезбедио потребне компетенције у даљем и волшебном потирању споменичко-културних и артикулсању природних процеса и својстава у њима.

Надаље, оваквом деградирајућем стању културно-парковног наслеђа Србије, чији су појединачни објекти чудотворно проглашени и названи тзв. природним добрима, додатно је допринела последична неконзерваторска (читај нестручна) обнова кроз неселективно и неприхватљиво асфалтирање стаза током 20 века, изградњу подземног гаражног система почетком 21. века, и кроз непоштовање ауторског дела познатог или анонимног пројектанта (аутора).

Затим, ту је видљива и неконзерваторска и апсурдна интерполација нпр. јапанског врта у Ботаничкој башти „Јевремовац“, у којој он до 2004. г. никад није постојао. Како је ова Ботаничка башта од 1995. г. природно добро, Завод за заштиту природе Србије и друге градско-комуналне институције и предузећа ревносно и суптилно учествују у скрнављењу њеног националног идентитета и споменичко-културних својстава и контекста, а што је равно неопростивом стручном и националном огрешењу, поготово што се ради о раритетном и национално вредном пејзажно-културном добру у грађеној средини.

У овом контексту постоји још један апсурд из којег је видљиво да се Дворска башта, као вредна и грађена резиденцијална структура и културно-парковна целина с краја 19. века, злоупотребила за изградњу подземне гараже почетком 21. века. А онда се, на предлог Завода за заштиту природе Србије, Дворска башта са изграђеним подземним гаражним системом из 21. века проглашава за „споменик природе“ у категорији „значајно природно добро“ 24. 12. 2007. г.

Уз друга изостављена питања уреднику цитиране публикације из 2008. г., затим ненадлежном Заводу за заштиту природе Србије и ненадлежном градском Секретаријату за заштиту животне средине као издавачима публикације-записа 2008. г., и надлежном Заводу за заштиту споменика културе Београда (којег ту нигде нема), постављају се ипак два важна питања;

- по чему је плански утемељена пејзажно-урбана и престижно-резиденцијална структура Дворске баште са доминантним споменичко-културним својствима у оквирима заштићене целине дворског комплекса и вредне амбијентално-градитељско-урбане структуре и пејзажно-урбане матрице Београда, односно пројектована и грађена резиденцијална структура Дворске баште у грађеној средини са данас асфалтираним стазама из 20. века и подземном гаражом из 21. века, препознатљива као природна творевина, целина или подручје?
- која су ту препознатљива природна својства и природни процеси у току, када су ту свакодневно у високом проценту и преко прописаних стандарда присутна разна хемијска испарења, чађ, смог, мирис асфалта, издувни гасови из ауспуха, испарења и врелина аутомобилских мотора у време летњих жега, односно када се ту искључиво ради о грађеном и високоурбанизованом амбијенту, процесима, својствима, творевинама?

Ипак, и поред чињенице да је антропогени и последични и некомпетентни институционални фактор, (Завод) под окриљем државе и локалних власти, затим превазиђених, окошталних и несувислих законских правила, неконзерваторским методама нанео велике штете највреднијим објектима културно-парковног наслеђа у Београду и Србији, они тако запуштени и деградирани још немају потребна природњачка својства и нису природне творевине са препознатљивим природним процесима у току.

Према томе, не постоји стручно-научни основ по којем се исти једнострано и неселективно могу прогласити природним добром и зато они не могу имати место у публикацији под називом „Заштићена природна добра Београда – запис 2008.“. То је морао знати и имати у виду уредник ове публикације иако у њој није потписан као пејзажни архитекта.

Нема оправдања за уврежену терминологију и законске регуле

Исто тако, и назив публикације „Зеленило Београда“ у духу овакве термилошке одреднице, уз друге већ помињане асоцијације које не артикулишу структурне елементе пејзажно-архитектонског градитељства, уствари мимикријски ставља до знања да у Београду постоји и некакав организован зелено обојен систем, можда нешто слично као у случају зелено обојених сарајевских тротоара августа 2008. г.? Тако није тешко наслутити да се ту мисли на „2Д“ систем тзв. зелених површина, из чега се недвосмислено може закључити да је систем постојећих и једино могућих физичких („3Д“) пејзажно-архитектонско-урбаних структура непознат, а онда и непостојећи у београдским релацијама.

Међутим, да је одабрана иманентна стручна или примерена пејзажно-архитектонско-урбанистичка терминологија, презентовани избор објеката и артефаката културно-парковног наслеђа и других структура пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе и уметности Београда би се вероватно нашао у публикацији примереног назива са пејзажно-архитектонском концепцијом, нпр.: „Највреднији део културно-парковног наслеђа Београда“ или „Највреднији део пејзажно-архитектонског градитељства Београда“.

Наравно, за примену такве терминологије аутор и уредник наведених публикација вероватно може имати оправдање у чињеници да је исту учио или стицао током школовања, као и да таква терминологија са несагледивим штетним последицама егзистира и још се увек волшебном користи за едуковање младих генерација за планере, урбанисте, архитекте, пејзажне архитекте на Универзитету у Београду, Универзитету у Новом Саду, Универзитету у Нишу, Универзитету у Бања Луци. Затим, може се мислити да оправдање постоји и у постојећим законима и другим последичним актима, планско-урбанистичким документима, студијама, елаборатима, малобројним библиографским јединицама, али и да по тако превазиђеним и застарелим законима раде и делују институције и установе за заштиту природних и културних добара у Србији, затим за просторно и урбанистичко планирање и друге.

Међутим, то не може бити оправдање, поготово што се одлука или афинитет за писање јавне речи, односно сложеног и захтевног стручног или научног монографског дела морају барем консултантски или менторски водити, проверавати и контролисати са компетентним ауторитетима у свакој области рада и стваралаштва.

Иако се у конкретном случају ради о специфичној и у литератури мало познатој, маргинализованој и готово неистраженој, необрађеној и непроученој проблематици пејзажно-архитектонског градитељства и наслеђа Београда и Србије, разне термилошке дилеме је требало разјаснити, поготово када су у питању вредни издавачки пројекти као што су стручне монографије. У таквим околностима, уз време за писање, мора се наћи и време и ауторитет за менторско вођење или за консултантске провере и контроле увек присутних термилошких и других дилема и проблема у стварању квалитетног монографског или неког другог дела у пејзажно-архитектонско-урбанистичкој, као и другим областима.

У вези с тим, није непознато да закон који третира заштиту природних добара и заштиту културних добара, у која спадају добра и артефакти културно-парковног наслеђа²², односно закони везани за планирање, пројектовање, изградњу нових структура пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе и уметности, пре свега маргинализују, а онда последично не познају и нестручно интегришу некакву другачију и по правилу несувислу терминологију и тзв. систем зелених површина који је темељно у функцији легализације псеудоурбанизације. Односно, овим слоганом вешто су прикривени и патентирани разни облици узурпација, дивље градње, рушења, редуције волумена и деградација делова, целина и јединица културно-парковног наслеђа и других структура пејзажно-архитектонског градитељства, што је последично равно деструкцији урбаног простора и амбијента²³, али и одрживог опстанка и развоја локалних заједница (Пети паркић на Лиону – Звездара-Београд).

Из тих разлога, управо стручњаци, односно зналци писане речи и стваралачког дела, имају одговоран задатак и обавезу да укажу на нестручну или непримерену терминологију, а не да је једнострано или неселективно, без провере и контроле протежирају, артикулишу и интегришу у пројектима, урбанистичким плановима, студијама, монографијама, брошурама, тендерској документацији итд. Исто тако, ако стручњак зна да нешто није добро, односно да је стручно или научно неутемељено, на тако нешто треба аргументовано указати, поготово ако то несувисло прописује некакав закон који, као овде наведени, цитирани и критички анализирани, наносе штету струци, науци, локалној заједници, одрживом развоју итд.

Непозната постојећа културно-парковна баштина и пејзажно-архитектонско градитељство

У контексту с наведеним чињеницама, опште је познато да физичке структуре културно-парковног наслеђа и других пејзажно-архитектонских објеката нису довољно артикулисане и диференциране као вредне креативно-стваралачке целине и артефакти грађене средине и њене градитељско-урбане матрице. Исто тако, поменуто је већ да оне нису препознатљиве ни у релевантној законодавној регулативи, планско-урбанистичким документима нити другде, а из приложеног, ни за аутора публикације „Зеленило Београда“.

То је уствари само један од темељних разлога због кога су физичке структуре културно-парковног наслеђа, као највреднијег дела пејзажно-архитектонског градитељства, једнострано и без икаквог стручно-научног упоришта обухваћене и подведене под свеобухватни, али ипак непрецизни и

проказани термилошки слоган „зелене површине“. У сваком случају, јасно је да објекат културно-парковног наслеђа и други објекти пејзажно-архитектонског градитељства имају своју површину, али ти објекти као физичке („ЗД“) структуре нису и не могу бити зелене површине, јавне површине итд. у публикацијама, студијама, просторно-урбанистичким документима, законској регулативи, односно теорији и пракси интегративне заштите културних и природних добара, пејзажне архитектуре, те просторног и урбанистичког планирања.

Културно-парковно наслеђе и други делови и артефакти пејзажно-архитектонског градитељства стручно-научно су утемељени на историјском континуитету баштињених творевина и вредности од Вавилона до данас, али и новограђених објеката и структура ове специфичне и еклектичке градотворне и градоградитељске дисциплине. Дакле, културно-парковно наслеђе и друге структуре пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе и уметности евидентно постоје кроз градитељско-урбану историју као цењене, неговане, чак престижне и посебно важне и обликоване структуре. Међутим, захваљујући досадашњем односу према њима, стручно-научном досегу и несавршености и другим разноврсним штетама у погледу увођења и узаконивања хортикултурно-шумарске терминологије уместо пејзажно-архитектонске, већ више деценија у 20. веку свесно или несвесно трасирају су путеви псеудоурбанизацији и деловању квазипредузетничких група у Београду и другим градовима Србије, али и у непосредном окружењу.

Осим тога, ту се не могу занемарити ни мањкавости инаугурације и легализације, односно узаконивања псеудоурбанизације кроз тзв. „2Д“ систем зелено обојених површина, затим ни маргинализација институционализације стручно-научног пејзажно-архитектонско-урбанистичког рада и деловања у овој креативно-стваралачкој области од националног до локалног нивоа. У оквиру бројних мањкавости, овде се мора још истаћи да хортикултурно-шумарско-природњачка терминологија не познаје структуре и артефакте пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа. Из ових и других још ненаведених разлога, последично је изостала и објективна и потпунија стручна и едукативна утемељеност ових чињеница у српској законодавној, образовној, урбанистичкој, конзерваторској и пејзажно-архитектонској теорији и пракси.

Исто тако, чак и међународне декларације, препоруке итд. најчешће једнострано сегментирају и елитистички издвајају само једну или две врсте објеката културно-парковног наслеђа. То су најчешће тзв. историјски вртови и паркови. Из ових докумената утврђено је да заштита градитељско-урбанистичког наслеђа представља шири (кровни) оквир заштите богате и разноврсне баштине. Затим, у овим документима само се називу значај и вредности вртно и парковно-резиденцијалних и других структура у оквиру интегративне заштите градитељско-урбаног наслеђа. Поред тога, у њима се само наглашавају амбијентална, а не истичу се стилско-градитељска, градотворна, креативно-стваралачка и друга својства културно-парковног наслеђа која су интегративна и компатибилна са споменичко-културним својствима.

Једнострано амбијентално сагледавање и елитистичко издвајање неких врста културно-парковног наслеђа у односу на друге, чак и у међународним декларацијама, указује на сложеност ове проблематике, вишедеценијску институционалну некомпетентност, али и на несавршеност досега истраживачког искуства и научног знања, недовољну институционализацију рада у овој области од локалног до државног нивоа итд. Ипак, помињање и везивање баштињених вртова и паркова за категорију непокретних културних добара у овим документима за сада само овлаш или периферно указује на њихов приметан и доминантан споменичко-културни, градитељско-стилски, просторно-урбани, градотворни, градоградитељски и други значај.

У вези са декларацијама и помињаним законским прописима, забуну још изазива и појам „историјски“ (врт или парк), јер и он има растегљиво (широкопојасно), непрецизно и уврежено схватање. То је основни разлог због којег он не може бити примерен, чак ни у конзерваторској теорији и пракси, јер „историјски“ (врт или парк) може бити и онај који је изграђен пре 25., 50., 75., 100., 125. и више година²⁴.

Како временски хоризонт (димензија) битно утиче на културно-историјску вредност културно-парковног добра, код одмеравања границе старости није свеједно када или након којег временског периода се врт или парк, односно други пејзажно-архитектонски објекти, структуре и артефакти, могу или требају уопште да вреднују и степенују као историјски. У сваком случају, за вредновање споменичко-културних својстава и вредности једног културно-парковног објекта, егзактно утврђена или позната старост парка или година настанка, има много већи значај него апроксимативни појам „историјски“.

Од пејзажно-урбаног до културно-парковног добра на нивоу Гешталта

Међутим, са градитељско-урбаног аспекта, нова истраживања дефинитивно указују на евидентна пејзажно-културолошка, градитељско-урбана, креативно-стваралачка, рекреативно-функционална, инспиративно-обновитељска, просветно-образовна и друга већ поменута својства код вртно-парковних или пејзажно-архитектонско-урбаних структура и целина, што чини довољно елемената за препознавање њихових градотворних, амбијентално-урбаних, пејзажно-културних, стилско-градитељских, споменичко-историјских, еко-урбаних и других својстава и вредности. Међутим, са то истог аспекта указује се потреба за организованом и компетентном институционалном бригом, афирмативним и егзактним стручно-научним радом и деловањем у оквиру истраживања и артикулисања наведених чињеница, односно евиденције, документације, вредновања, степеновања и систематизовања баштињених вредности, али и препознавања и артикулисања наслеђених и савремених стремљења, прегнућа и достигнућа у за сада маргинализованој области пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе и уметности, интегративне заштите културног наслеђа и пејзажа.

У оквиру групе културно-парковних структура и јединица са споменичким својствима, јасно је да се ради о евиденцији, документацији, валоризацији, заштити, очувању, обнови и ревитализацији наслеђених вртно-парковних и других пејзажно-архитектонских структура и добара са њиховим стилско-градитељским и другим споменичко-културним вредностима, што само може допринети артикулисању, чувању и заштити њиховог градотворног, градитељског, пејзажног, амбијенталног, еко и урбаног идентитета, интегритета и значаја. Из тих разлога, планиране, пројектоване и грађене пејзажно-архитектонско-урбане структуре и објекти не могу бити, нити се могу сврставати у природна добра, пошто се природна добра не планирају, не пројектују и не граде.

У овом контексту, одређивање и заштита природног добра подразумева заштиту природних творевина, процеса и својстава, па ако је и једно солитерно стабло, или група као плански синтетизована, структурисана, интегрисана и дизајнирана форма или детаљ амбијентално-градитељске или пејзажно-урбане матрице, а поготово ако је планирана, пројектована и грађена парковно-урбана структура у грађеној средини, исто не може након нпр. 30., 50., 70. и више година бити проглашено и заштићено као природно добро. Међутим, ако је стабло, или група, достигло репрезентативна пејзажно-урбана, односно амбијентално артикулисана, просторно и урбано условљена или архитектурално дизајнирана својства, такве пејзажно-урбане јединице могу бити предмет заштите.

Како су наведена својства карактеристична за грађену средину, знаци такве структуре и целине нису природне творевине и немају природна својства. Зато се исте не могу сврставати ни штитити као природна добра, већ само као пејзажно-урбано добро или творевина са иманентном пејзажно и градитељско-урбаном и споменичко-културном структуром, категоријом, потребом и контекстом урбаног амбијента, урбане меморије, урбаног пејзажа и урбане географије, еко-урбане културе итд.

Посебан значај имају објекти културно-парковног наслеђа, поготово када грађени (баштињени) резиденцијални, градски, народни парк, затим светошћу обдарене манастирска, парохијска, епархијска, митрополијска и патријаршијска башта и друге црквено-парковне²⁵ и резиденцијално-парковне целине достигну репрезентативна црквено-амбијентална, пејзажно-урбана и споменичко-културна својства. А онда, ако су још уз то остварена или препознатљива стилско-градитељска и креативно-стваралачка достигнућа или посебности на нивоу амбијентално-градитељског или просторно-урбаног контекста и значаја, а поготово на нивоу Гешталта, наведене структуре такође могу бити предмет заштите²⁶.

Како су наведена својства карактеристична за грађену средину, односно пројектоване и грађене пејзажно-архитектонске или културно-парковне артефакте, значи да такве структуре и целине нису природне творевине и немају природна својства. Зато се исте не могу сврставати ни штитити као природна добра, већ само као културно-парковно добро или творевина са иманентном пејзажно и градитељско-урбаном и споменичко-културном структуром, категоријом, потребом и контекстом урбаног амбијента, урбане меморије, урбаног пејзажа, урбане географије и еко-урбане културе.

Структурни елементи и терминологија уместо фенофазних слогана

Сада, када је видљиво да због везивања за боју „зелена површина“ у следећој фенофази може еволуирати у „жуту површину“, евидентна је непрецизност таквог слогана. Тако, само на основу ове паралеле јасно је да овај слоган изазива разне фенофазне и друге изамске, мимикријске, широкообухватне, калкулативно-алтернативне, затим нееколошке, неградотворне, квазипредузетничке асоцијације.

Суштински проблем је у чињеници да овај жаргонизовани или зеленом бојом подстакнути слоган потири трећу димензију, градотворни идентитет и урбанистичко-плански легалитет објеката пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа. Последице тога су недефинисани објекти, узурпација и деградација делова и целина објеката пејзажно-архитектонског градитељства, дивља градња, псеудоурбанизација, редукција пејзажног и еко-урбаног волумена у грађеној средини и томе слично.

Поред тога, зелена или жута боја и тако обојена површина није структурни елемент пејзажно-архитектонских објеката. Зато овакав фенофазни појмовни слоган са мимикријском улогом не може имати примену у законским решењима, урбанистичко-планским документима, конзерваторским подлогама, студијама, пројектима и слично. То поготово није прихватљиво у стручним или научним делима као што су монографије и друге публикације, јер његово терминолошко значење није стручно-научно утемељено.

Осим тога, евидентно је врло растегљиво, непрецизно и уврежено схватање и употреба појма зеленило, као што је то видљиво и у наслову публикације „Зеленило Београда“. На пример, појам „зеленило“, некад се односи на зелено офарбане тротоаре (Сарајево – август 2008. г.), некад на хортикултурне и друге расаднички и узгојно и за тржиште произведене врсте и повртларске културе и плодове са пијачних тезги, а некад волшебно, и данас већ уврежено и штетно, одражава се у области законских прописа и теорије и праксе урбанистичког планирања градских паркова и других врста пејзажно-архитектонских структура и артефаката.

Последично је ту проблематичан и појам „озелењавање“ који се максимално, али једнострано и неселективно експлоатише у области екологије²⁷.

Поред тога, он се врло нестручно везује и за просторно и урбанистичко планирање и читаво пејзажно-архитектонско градитељство. На крају појам „зелено“, везује се за појам „еко“ и увелико се експлоатише у екологији. Ипак, екологију због тога не можемо преименовати у „зеленологију“(!?).

Исто тако, ако је из фенофазног појма „зелено“ проистекао последични појам „озелењавање“ и ако тај појам асоцира или је тај појам исто што и појам „пејзажна“(!?), сходно томе би се и појам „пејзажна“ могао преименовати у „зелена“ или „озелењавајућа“(!?), па ћемо имати „зелену архитектуру“ или „озелењавајућу архитектуру“(!?), а у фази жуте боје имаћемо „жуту архитектуру“ или „ожутњавајућу архитектуру“ (!?) и томе слично.

Међутим, како зелена или жута боја, па и последични појам „озелењавање“, односно „ожутњавање“ нису, а пејзажни елементи јесу структурни елементи у пејзажно-архитектуралном обликовању урбаног и предеоног пејзажа, из тог разлога се „пејзажна архитектура“ не може преименовати, нити подвести под нови слоган „зелена архитектура“ или „озелењавајућа архитектура“. Јер, појмовне одреднице „пејзажна архитектура“ не обликују само назив ове градоградитељске дисциплине у формалном погледу, него посредују и артикулишу суштинске утиске о захтевима и значењима који су повезани с њеним структурним елементима, а који су у функцији градоградитељског и градотворног обликовања, стварања и изградње пејзажно-архитектонских објеката, односно структура и артефаката.

Осим тога, структурни пејзажно-архитектонски елементи и детаљи у артифицијелној средини успостављају препознатљив дијалог делова и целине, затим се сврставају унутар оквира који чине пропорције пејзажно-архитектонског објекта или волумена, који чине облик или намену планиране, пројектоване и грађене пејзажно-архитектонске јединице, као посебности датог урбаног и предеоног пејзажа, односно сврставају се у контекст облика, функција и носиоца значења урбане и предеоне меморије, урбане и предеоне морфологије, урбаног и предеоног пејзажа, урбане и предеоне географије, еко-урбане културе²⁸ и слично. Из свих ових пресечно наведених разлога, ни појам „озелењавање“, односно „ожутњавање“, не може имати било какву, а поготово стручну примену у области пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа, затим

урбанистичког и просторног планирања, интегративне заштите културних и природних добара, па ни у писању озбиљне публикације на ту тему са потписом пејзажног архитекте, урбанисте, планера, архитекте, историчара уметности, еколога и слично.

Закључак

На крају, посебно је важно артикулисање категорије присутног, познатог и национално вредног културно-парковног наслеђа²⁹, односно артикулисање и изучавање постојећег пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе и уметности. Наравно, у вези с тим, изузетно је важно њихово утемељење у стручну терминологију, јер она представља примерену стручно-научну подлогу која у савременим условима развоја струке и науке артикулише и омогућава потребне основе за истраживање, дефинисање, степеновање, систематизацију, категоризацију, презентацију и изучавање познатих пејзажно-архитектонско-урбаних структура и артефаката у теоретском и прагматичном смислу, како на локалном, тако и на глобалном плану.

Исто тако, то је нова прилика да се таквим односом и артикулисаним знањем, искуством и умећем допринесе бољем квалитету писане речи у тој области, како у оквиру законодавне регулативе и разних издавачких пројеката (публикација) тако и на нивоу просторних и урбанистичких планова, пејзажно-архитектонских пројеката и тендерске документације, затим интегративне заштите културне и природне баштине, евиденције и документације, те очувања, обнове, ревитализације и одржавања објеката културно-парковног наслеђа и других структура пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе и уметности Београда и Србије.

Уопште узев, овакав контекст разумевања и уважавања стручне терминологије има афирмативно и важно место у интегрисању, артикулисању и синтетизовању елементарних облика еко-урбане културе, затим вредних и оплемењених, амбијенталних и пејзажно-урбаних целина у оквирима планских градитељско-урбаних матрица, које су у функцији одрживог опстанка и еко-урбаног развоја локалних заједница у градовима и другим насељима Србије, па и ширег региона.

Закључно интегрисање и артикулисање савремене визије и концепта

Дакле, овде су евидентна настојања аутора да овим радом допринесе елиминисању уврежених, окосталих, непрецизних, квазистручних, превазиђених и овде критички анализираних и контрапродуктивних појмовних слогана у уводно поменутих областима. Исто тако, након вишегодишњег истраживања и проучавања термилошких одредница, евидентне су савремене потребе у афирмисању, артикулисању, интегрисању и увођењу у теорију и праксу релевантних и стручно-научно утемељених појмова из широког спектра пејзажно-архитектонско-урбанистичке терминологије.

Овакав приступ неминовно је довео до антиципирања савремене визије и концепта који су постали нужност актуелног тренутка и афирмативних стремљења, достигнућа и развоја градоградитељских дисциплина. Осим тога, они су у интересу неопходног трансформисања уврежених и штетних прописа у оквирима постојеће легислативе и законске регулативе, али и развоја савремене теорије и праксе пејзажне архитектуре, просторног и урбанистичког планирања, интегративне заштите културног и природног наслеђа, евиденције и документације културно-парковне баштине и слично.

Овде се несумњиво ради о актуелним и савременим потребама, које су пре свега подстакнуте квазипредузетничком агесијом инвеститорско-урбанистичког лобија и последично нападним тенденцијама у пејзажно-архитектонско-урбанистичкој теорији и пракси. Оваквом стању ствари претходило је све веће и агресивније уплитање и деловање, најпре централно-државних институција у области градоградитељства око половине 20. века, а пред крај 20. и почетком 21. века и инвеститорско-урбанистичког лобија и квазипредузетничких група. Несумњиво да су овакви односи, стање и проблеми подстакли истраживање и Ксеније Петовар и других. Она је 2003. г. доследно указала на незадовољавајуће стање и односе ствари и разне негативне ефекте који су од штетног утицаја на градоградитељство, односно управљање и коришћење градског грађевинског земљишта, заштиту урбане и животне средине и одрживи екоурбани развој Београда, а последично и других градова и насеља у Србији.

Уврежено и штетно понашање према грађеној и животној средини на ужем и ширем плану, на које је указала Ксенија Петовар и у форми наслова ...“наши градови између државе и грађана“...³⁰, све више утиче на умножавање негативног еколошког наслеђа кроз разне облике узурпација делова и целина објеката пејзажно-архитектонског градитељства и дивље градње, чије су последице све већа субурбанизација и псеудоурбанизација градова и насеља.

Надаље, у таквом окружењу, као једна неминовност показала се потреба за истраживањем каузалних веза и односа између и унутар градоградитељских дисциплина, као што су архитектура, урбанистичко и просторно планирање, пејзажна архитектура, интегративна заштита културног и природног наслеђа, очување и обнова културно-парковне баштине и екологија које у значајној мери партиципирају у планирању, изградњи и одрживом екоурбаном развоју градова и насеља.

Управо на темељима таквог вишедеценијског трагања као императивног, иманентног, интегративног и компатибилног дела у оквирима истраживачког проучавања веза и односа између и унутар поменутих градоградитељских дисциплина, уочен је део појмовних одредница које као посебан проблем у поменутих околностима доприносе све већој легализацији субурбанизације и псеудоурбанизације у градовима и насељима. Оне су у овом раду истакнуте као посебни патенти који су интегрисани у законским прописима и планско-урбанистичким документима, а употребљавају се и у разним студијама, пројектима, тендерској документацији, стручној литератури и другим публикацијама афирмишући контрапродуктивне асоцијације, функције, место, улогу и значење објеката, структура и артефаката пејзажно-архитектонског градитељства, пејзажне архитектуре као еkleктичке дисциплине у оквирима урбанистичког и просторног планирања, интегративне заштите и слично. Осим тога, овакви патенти су у функцији све већег редуковања еко-урбаних волумена, што неминовно утиче на умножавање негативног еколошког наслеђа, учестало нарушавање квалитета животне средине и одрживог еко-урбаног развоја.

Иако је у овом раду већ истакнуто које су појмовне одреднице штетне и које су видљиво примењиване и у писању овог текста афирмативне, ипак ће се у оквиру овог закључка артикулисати нека важна правила и део правилних и неправилних појмовних одредница које ће у наступајућој будућности бити од користи за афирмисање савремене пејзажно-архитектонско-урбанистичке терминологије. Поменута правила и појмовне одреднице стручно су утемељене у суштину пејзажно-архитектонског градитељства. Затим, оне проистичу из суштине и значења, места и улоге пејзажно-архитектонских структура, чине подлогу за афирмисање и артикулисање градотворних и структурних елемента пејзажно-урбаних или пејзажно-архитектонских објеката и целина у обликовању слике града, артикулисању урбане морфологије, меморије, географије, пејзажа и еко-урбане културе. Они се као такви истичу и афирмишу, те су због тога важни и потребни у савременој примени у поменутих областима градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа.

Правила – на трагу сопственог идентитета

У вези с тим, овде је потребно истаћи прво и основно правило, да делатност *пејзажне архитектуре као еkleктичке градоградитељске дисциплине* није проучавање, планирање, пројектовање, подизање и одржавање тзв. система зеленила, тзв. зелених површина, тзв. озелењавања градова и насеља и тсл.

Предмет њене делатности или интереса у вези планирања, пројектовања, изградње, одржавања, обнове, заштите, ревитализације, истраживања и проучавања јесу објекти, структуре и артефакти пејзажно-архитектонског градитељства. Њен основни задатак је да кроз стручно-научне методе у оквирима сопствене теорије и праксе претходи, води, артикулише и доприноси развоју савременог планирања, пројектовања, изградње, одржавања, затим истраживања, анализе, евиденције, документације, заштите, обнове, ревитализације и проучавања „3Д“ структура или целина, објеката или јединица и артефакта као вредних остварења или дела пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа.

Из наведеног контекста јасно произлази и делокруг рада пејзажних архитеката и других који у тој области имају интерес, раде и делују, односно стручно-научним методама и снагом имагинативне енергије стварају и креирају, искуством и знањем планирају, пројектују, граде, истражују и проучавају пејзажно-архитектонско-урбане системе, парадигме, форме, објекте и ресурсе у грађеној средини и изван ње.

Следеће важно правило у вези с тим јесте да се у теорији и пракси, односно стручној и научној литератури мора *градити и развијати свест о томе*:

- да у српским условима егзистира парковно-урбана и вртно-амбијентална култура, уметност и традиција која је нераздвајни део пејзажно-архитектонског градитељства, стваралаштва, културе, уметности и наслеђа,
- да су српско парковно-урбано и вртно-амбијентално градитељство, култура и наслеђе дубоко укоренењени у нашу градитељско-урбану и општу културу, духовност, уметност и стваралаштво,
- да српска парковно-урбана и вртно-амбијентална култура, уметност и традиција, односно пејзажно-архитектонско градитељство, стваралаштво, култура, уметност и наслеђе на овим просторима има свој идентитет и континуитет који их сврставају у контекст грађених и градотворних и еколошки вредних и традиционалних ресурса, облика, функција и носиоца значења у грађеној средини,
- да су парковно-урбана и вртно-амбијентална култура, уметност и традиција, односно пејзажно-архитектонско градитељство, стваралаштво, култура, уметност и наслеђе компатибилни са другим градоградитељским дисциплинама кроз градитељско-урбану историју,
- да архитектонско-урбани и парковни и други пејзажно-архитектонски облици и структуре међусобно кореспондирају у простору и времену и да се културолошки, градотворно, архитектурално и функционално условљавају и допуњују,
- да је у таквој корелацији препознатљив градитељско-урбани, креативно-стваралачки и градотворни контекст планираних, пројектованих и грађених пејзажно-архитектонских јединица и остварења, који дефинитивно подразумева пејзажну архитектуру, односно пејзажно-архитектонско обликовање простора, а не вртларење и тзв. озелењавање,
- да из свих ових разлога, пејзажно-архитектонске структуре и објекти представљају градо-творне, алтернативне и суптилно обликоване, интегрисане и синтетизоване јединице и артефакте који чине врхунске пејзажно-амбијенталне и просторно-градитељске, односно прелазне, креативно-урбане, специфично саздане, грађене, обликоване и урбане и поднебљем условљене, али и градитељски створене синтетичке, морфолошке и пејзажно-архитектуралне форме и парадигме, везе и односе према непосредном предеоном пејзажу.

Надаље, у односу на претходно изречене чињенице, следеће правило предпоставља потребу разумевања рада и деловања у оквиру ове градоградитељске дисциплине. У вези с тим, од суштинског је значаја увођење релевантних и стручно-научно утемељених појмовних одредница:

- које изражавају дух стварања, рада и деловања у овој области,
- које су повезане са грађеном средином, простором и пејзажем који су предмет интереса, стварања, обликовања и уређења истих,
- које посредују и утиске о пејзажно-архитектонском градитељству, стваралаштву, култури, уметности и наслеђу, али и утиске и структуру о објектима и њиховим значењима која су повезана са обликовањем места, простора, пејзажа и грађене средине, одрживим, еко-урбаним и просторним развојем.

У вези с оваквом претходницом и контекстом разумевања стварања, рада и деловања у оквиру ове градоградитељске дисциплине, као и с њеним називом, произашле и наметнуле су се појмовне сложенице: *пејзажно-архитектонске структуре или целине, објекти или јединице, артефакти или остварења*. Оне представљају стручно и научно утемељену артикулацију пејзажно-архитектонских, просторно-пејзажних, градитељско-амбијенталних и еко-урбаних својстава, елемената, садржаја, објеката и добара. Појмови у контексту ове сложенице су важни и они дефинитивно, уместо појмова „зеленило“ и „зелене површине“, морају бити интегрисани и примењиви као прецизне појмовне одреднице и савремени структурни елементи пејзажно-архитектонско-урбане терминологије.

Они немају алтернативу, нити било какав призвук неразумљивог, двосмисленог или виртуелног у теорији и пракси интегративне заштите, урбанистичког и просторног планирања, пројектовања, изградње, обнове, вредновања, ревитализације и одржавања иманентних и компатибилних физичких

структура културно-парковног наслеђа, односно пејзажно-архитектонско-урбаног градитељства, стваралаштва, културе и уметности. Они дефинитивно артикулишу градотворни идентитет, планско-урбанистички легалитет и физичност свих врста пејзажно-архитектонских објеката и структура у артикулисаној систему културно-парковне баштине и новограђених пејзажно-урбаних целина, облика и ресурса.

Следеће важно правило јесте уважавање чињенице о постојању културно-парковног наслеђа које може имати локални, регионални и национални значај. Ова чињеница није позната у нашој легислативи и законодавној регулативи, интегративној заштити културних и природних добара, урбанистичкој и пејзажно-архитектонској теорији и пракси, што значи да до скоро није ни термилошки била присутна у стручној, научној и широј културној јавности.

Овакво диференцирање, разврставање и систематизација *културно-парковног наслеђа*, имају своје упориште у чињеници да разноврсно градитељско-урбанистичко наслеђе чине разне физичке структуре (артефакти) грађене средине. У таквом ширем оквиру градитељско-урбане баштине, засебну и вредну скупину чине објекти културно-парковног наслеђа, који као елементи урбаног или културног пејзажа оплемењују и градотворно артикулишу пејзажно-урбанистичке силуете, потезе, амбијенте и целине. На тај начин, пејзажно-архитектонски артефакти са истакнутим споменичко-културним вредностима и својствима, од којих неки и на нивоу Гешталта, чине и артикулишу структурне доминанте и тековине културно-парковног наслеђа, пејзажно-архитектонско-урбаног система и градитељско-урбане матрице.

Разнородне структуре и објекти културно-парковног наслеђа, представљају читљиве и разумљиве пејзажно-архитектонске артефакте, али и облике специфичног креативно-стваралачког умеца, преношења и неговања парковне културе неког народа, цивилизације или времена у којем су настали. Они су израз исконске потребе човека за уређеним, оплемењеним и негованим пејзажно-урбаним амбијентом и његовом асоцијативно-трансцедентном енергијом, те његових духовних, стваралачких и вртно-градитељских активности, опредељења и стремљења. На тај начин, у сваком парковно грађеном амбијенту препознатљива је стваралачка имагинација његових анонимних и познатих вртоградитеља. Управо у тако грађеним парковно-урбаним остварењима, аплицирана су креативно-стваралачка прегнућа, стремљења и технолошко-градитељска достигнућа времена у којем је оно настало. Тако грађени и ретко баштињени објекти културно-парковног наслеђа у зависности од времена настанка, као и друга културна добра, неминовно одражавају *Volksgeist* („дух нације“) и *Zeitgeist* („дух времена“).

За афирмисање пејзажно-архитектонско-урбане терминологије, требају се уважавати као правила и следеће чињенице:

- да планирани, пројектовани и грађени парк, односно наслеђене „3Д“ структуре културно-парковног наслеђа и други пејзажно-архитектонски објекти и артефакти не могу бити „2Д“ зелене површине, јер је зелено обојена или необојена површина, само један део или димензија било које „3Д“ парковно-урбане или пејзажно-архитектонске структуре (парка, врта, сквера, или неке друге градитељске структуре итд.),
- да је немогуће пројектовати зелену површину да би се по том пројекту изградио неки пејзажно-архитектонски објекат (парк), као што није могуће пројектовати грађевинску површину да би се по том пројекту изградио неки стамбени или пословни објекат,
- да планирани, пројектовани и грађени парк, односно наслеђене „3Д“ парковно-урбане или пејзажно-архитектонске структуре не могу бити природна добра, јер заштита природних добара подразумева заштиту природних творевина, процеса и својстава, што значи да само парк или град препуштени природним процесима, односно запуштени или напуштени, може постати шума или природна творевина,
- да је инкомпатибилно и стручно неутемељено да се у урбанистичком, односно регулационом плану билансирају површине свих других физичких структура, а само се тзв. зелено обојене површине мађионичарски у таквим билансима потписују под планиране или постојеће физичке („3Д“) структуре, да би се након тога поново исказале (билансирале) као некакве „2Д“ зелене површине, па се у билансу, уместо површине физичке „3Д“ структуре или познатог пејзажно-архитектонског објекта, волшебно налази израчуната површина површине.

Утемељене појмовне одреднице

Након презентовања важних правила, овде се наводи група правилних и неправилних појмовних одредница. То је потребно ради лакшег разликовања штетне и превазиђене од савремене или афирмативне пејзажно-архитектонско-урбанистичке терминологије.

Правилне појмовне одреднице

1. пејзажно-архитектонско градитељство, стваралаштво, култура, уметност и наслеђе (може и пејзажно-урбано градитељство, стваралаштво...)
2. културно-парковно наслеђе или добра (може и културно-парковна или парковно-урбана баштина или добра)
3. пејзажно-архитектонска структура или целина (може и пејзажно-урбана структура или целина)
4. пејзажно-архитектонски објекат или јединица (може и пејзажно-урбани објекат или јединица)
5. парковно-урбани објекат или јединица или структура (може парк, објекат парка или парковна јединица или парковна структура)
6. парковно-резиденцијални објекат или структура (може резиденцијални парк или резиденцијална парковна структура)
7. вртно-урбани објекат или јединица или структура (може врт, вртна јединица или вртно-резиденцијална структура)
8. пејзажно-архитектонски артефакт (може и пејзажно-урбани артефакт)
9. пејзажно-архитектонско дело или остварење (може и пејзажно-урбано дело или остварење)
10. пејзажно-архитектонска творевина (може и пејзажно-урбана творевина)
11. систем пејзажно-архитектонских структура или целина (може и систем пејзажно-урбаних структура или целина)
12. систем пејзажно-архитектонских објеката или јединица (може и систем пејзажно-урбаних објеката или јединица)
13. пејзажно-архитектонско-урбани систем
14. пејзажно, парковно, вртно амбијентална целина
15. изградња пејзажно-архитектонских структура, објеката (може изградња пејзажно-урбаних објеката, структура...)
16. планирање пејзажно-архитектонских објеката, структура (може планирање пејзажно-урбаних објеката, структура...)
17. пројектовање пејзажно-архитектонских објеката, структура (може пројектовање пејзажно-урбаних објеката, структура...)
18. Идејни или главни пејзажно-архитектонски пројекат парка, пројекат сквера, врта, итд.

Неправилне појмовне одреднице

1. градско или урбано зеленило
2. природна добра
3. зелена површина, зеленило
4. јавна, слободна, зелена површина
5. јавна парковска површина
6. зелена површина пословног објекта
7. зелена површина
10. природна творевина

11. систем зелених површина
12. систем градског зеленила
13. систем зелених површина
14. зелена или отворена површина
15. озелењавање
16. планирање зелених површина
17. пројектовање зелених површина
18. пројекат зелене површине, пројекат зеленила, хортикултурални пројекат, пројекат озелењавања

Слике

- Слика 1** Публикација „Зеленило Београда“, Београд, 2006.
- Слика 2** Публикација „Заштићена природна добра Београда – запис 2008.“, Београд 2008
- Слика 3** Потез данас деградираних, а у евиденцији културних добара и планско-урбанистичкој документацији непознатих сецесијских предвртова у Крунској улици у Београду
- Слика 4** Реституција, рекомпозиција или реплика? сецесијског предврта у Београду на углу Крунске и Проте Матеје Ненадовића (2004.г.)
- Слика 5** Планирани, пројектовани и грађени Академски парк у Београду заштићен као природно добро – Шта је ту дело природе или природна творевина?
- Слика 6** Пројектовани и плански изграђен резиденцијални краљевски комплекс двораца и Дворске баште са орнаменталном структуром – данас Скупштине града и резиденције председника Републике Србије у улици Српских владара – шта је ту дело природе или природна творевина?
- Слика 7** Плански изграђен Градски парк у Вршцу – део деградираних и запуштених орнаменталних структура са фонтаном и околним амбијентом (фото 2006. г.) – шта је ту дело природе?
- Слика 8** Стари двор Митрополије карловачке у Сремским Карловцима са резиденцијално-парковном структуром познатом као прва Митрополијско-патријаршијска дворска башта из 1720. г.; Њена евидентна и позната стилско-градитељска, резиденцијално-амбијентална и споменичко-културна својства нису вреднована и зато је непозната као културно добро

Референце

1. **Чуми Бернارد (Tschumi Bernard) (2004.)**, Архитектура и дисјункција, АГМ, Загреб.
2. **Ђеримовић Љ. Велимир (1994.)**, Културно-парковно наслеђе Београда, Зборник радова са Саветовања „Зеленило у урбанистичком развоју Београда“ (23.-24. 11.1994. г.), Удружење инжењера Београда, Београд.
3. **Ђеримовић Љ. Велимир (2003.)**, Обнова духовних, градитељских и пејзажних вредности Војводине, Монографија II са Међународне еко-конференције 2003. „Заштита животне средине, градова и приградских насеља“ (24.-27.09.2003. г.), Еколошки покрет града Новог Сада, Нови Сад.
4. **Ђеримовић Љ. Велимир (2005.)**, Едемски врт Београда, “Вечерње новости”- београдско издање-додатак Култура, Година LII, 07. септембар 05.г.
5. **Ђеримовић Љ. Велимир (2005.)**, Пола века за Европом, “Вечерње новости”- београдско издање-додатак Култура, Година LII, 30. новембар 05.г.

6. **Ђеримовић Љ. Велимир (2006.)**, Културно-парковно наслеђе Србије, Зборник радова са Конференције „Природни ресурси – основа туризма“ са међународним учешћем (17.-19.04.2006. г.), Покровитељ Конференције – Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије, Часопис „ECOLOGICA“ – Посебно тематско издање, Број 12. – Година XIII, Београд.
7. **Ђеримовић Љ. Велимир (2006.)**, Плански документи, терминологија, легислатива и културно-парковно наслеђе, Зборник радова са симпозијума „Реконструкција и ревитализација града“ (21.-22. 11. 2006. г.), Друштво урбаниста Београда, Београд.
8. **Ђеримовић Љ. Велимир (2007.)**, Православна црквена порта у првопрестолничкој Архиепископији Митрополије карловачке – развој и типологија облика, необјављена докторска дисертација, Библиотека ФТН – Департман за архитектуру и урбанизам Универзитета у Новом Саду.
9. **Ђеримовић Љ. Велимир (2007.)**, Штете због уврежене и непримерене терминологије, Часопис за урбанизам, архитектуру и дизајн «Архитектура», Број 109., Клуб архитеката & Архитектонски форум, Београд – Подгорица јануар 07.г.
10. **Ђеримовић Љ. Велимир (2007.)**, Екоурбана (не)култура и глобално загревање, Часопис за урбанизам, архитектуру и дизајн «Архитектура», Број 115., Клуб архитеката & Архитектонски форум, Београд – Подгорица јули 07.г.
11. **Ђеримовић Љ. Велимир (2007.)**, Сремски Карловци и Далъ – престолни центри Карловачке митрополије, Издавачки фонд Архиепископије Београдско-карловачке & Удружење Срба из Хрватске, Београд.
12. **Ђеримовић Љ. Велимир (2007.)**, Екоурбана (не)култура угрожава квалитет ваздуха у урбаним срединама, Зборник радова са XXXV саветовања са међународним учешћем „Заштита ваздуха 2007“-квалитет ваздуха у заштити животне средине (6.-7.11.2007.г.), Привредна комора Србије – Одбор за заштиту животне средине и одрживи развој, Друштво за чистоћу ваздуха Србије; Покровитељи Министарство науке Републике Србије и Министарство заштите животне средине Републике Србије, Београд.
13. **Ђеримовић Љ. Велимир (2008.)**, Планско-урбанистичка терминологија на штету екоурбаних ресурса, Књига апстраката и Зборник радова са Међународне научне конференције „Животна средина данас“ (21.-23.04.2008. г.), Покровитељ Министарство науке Републике Србије, Часопис „ECOLOGICA“ – Посебно тематско издање, Број 16. – Година XV, Београд.
14. **Ђеримовић Љ. Велимир (2008.)**, Културно-парковно наслеђе Србије као вредан градитељско-урбани и еко-туристички ресурс, Зборник са Првог конгреса еко-туризма Србије (Иришки венац 13.-15.10.2008. г.), Еколошки покрет Сремска Митровица – Центар за развој еко и руралног туризма, Сремска Митровица.
15. **Ђеримовић Љ. Велимир (2008.)**, Псеудоурбанизација угрожава квалитет ваздуха у градовима и насељима Србије, Зборник радова са Међународног стручно-научног скупа „Квалитет заштите ваздуха 2008“ (20.-21.10.2008. г.), Привредна комора Србије – Одбор за заштиту животне средине и одрживи развој и Друштво за чистоћу ваздуха Србије, Београд.
16. **Ђеримовић Љ. Велимир (2008.)**, Очување и заштита постојећег – данас још непознатог културно-парковног наслеђа у условима глобалних промена, Трећа регионална конференција о интегративној заштити „Очување културног и природног наслеђа у условима глобалних промена“ (3.-4.11.2008.г.); Покровитељи Универзитет за мир Уједињених нација – Европски центар за мир и развој Београд & Министарство просвете и културе Републике Српске Бања Лука & Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Бања Лука & Град Бања Лука, Бања Лука.
17. **Ђеримовић Љ. Велимир (2008.)**, Планско-урбанистичка и законодавна терминологија у функцији псеудоурбанизације, Зборник радова са Симпозијума „Нова урбаност – интеграција дезинтеграција града?“ (27.-28.11.2008.г.), Друштво урбаниста Београда, Београд.
18. **Ђукановић Зоран, Лаловић Ксенија, Милић А. Владимир, Митровић Бисерка (1994.)**, Проблеми у урбанистичком планирању зелених површина у новијим насељима у Београду, Зборник радова са Саветовања „Зеленило у урбанистичком развоју Београда“, Удружење инжењера Београда, Београд.
19. **Кораћ Јасна (2004.)**, Стари паркови Баната, Издавачка кућа Драганић & Завод за заштиту природе Србије, Београд.
20. **Милановић Хранислав (2006.)**, Зеленило Београда, ЈКП „Зеленило-Београд“, Београд.

21. **Младеновић Ивица**, *Нова српска архитектура*, Пројекат Растко – Историја српске културе, http://www.rastko.org.rs/isk/isk_16.html
22. **Недељковић Растимир – Увес (2006.)**, *Трагови културе у пределу – поруке спрега човека и природе*, Зборник радова Прве регионалне конференције о интегративној заштити „Културни пејзаж – савремени приступ заштити културног и природног наслеђа на Балкану“, ЕЦПД Универзитета за мир УН, Бања Лука – Београд.
23. **Никезић Зоран (2007.)**, *Грађена средина и архитектура*, Архитектонски факултет Универзитета у Београду, Београд.
24. **Петовар Ксенија (2003.)**, *Урбана социологија – наши градови између државе и грађана*, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд.
25. **Принц Дитер (Printz Dieter) (2006./2008.)**, *Урбанизам*, Свезак 1. и 2., Т.-књига&Архитектонски факултет Свеучилишта у Загребу, Загреб.
26. **Стевовић Светлана & Василски Драгана (2008.)**, *Озелењавање и хидротехничко решење равних кровова и фасада у функцији еколошке равнотеже урбаних средина*, Зборник радова са Симпозијума „Нова урбаност – интеграција дезинтеграција града?“ (27.-28. 11. 2008.г.), Друштво урбаниста Београда, Београд.
27. **Шћитароци Обад Младен (1992.)**, *Хрватска парковна баштина – заштита и обнова*, Школска књига, Загреб.
28. **Шекарић Бранка (2006.)**, *Концепт културног пејзажа у контексту очувања културног и природног наслеђа*, Зборник радова Прве регионалне конференције о интегративној заштити „Културни пејзаж – савремени приступ заштити културног и природног наслеђа на Балкану“, ЕЦПД Универзитета за мир УН, Бања Лука-Београд.
29. **Вујичић Драган (2006.)**, *Очување и обнова паркова и парковске уметности у реконструкцији и ревитализацији града*, Зборник радова са симпозијума „Ревитализација и реконструкција града“ Друштво урбаниста Београда, Београд.
30. **Вученовић Светислав (1994.)**, *Урбано наслеђе између разградње и обнове*, Саветовање „Просторно и урбанистичко планирање и градитељско наслеђе“ (19.-20.03.1992. г.), Гласник Друштва конзерватора Србије, Број 18., Београд.
31. **Заштићена природна добра Београда – запис 2008.**, Град Београд – Градска управа – Секретаријат за заштиту животне средине и Завод за заштиту природе Србије, Београд.
32. **Нацрт закона о заштити и унапређивању зелених површина**, Управа за заштиту животне средине, октобар 2006. г. <http://www.ekoserb.sr.gov.rs>
33. **Закон о планирању и изградњи**, Службени гласник Р. Србије, број 47/2003.
34. **Закон о заштити животне средине**, Службени гласник Р. Србије, број 35/2004.
35. **Закон о културним добрима**, Службени гласник, Р. Србије, број 71/94.
36. **Генерални план “Београд 2021”.**, Службени гласник Р. Србије, број 27/2003.
37. **Генерални урбанистички план града Сремских Карловаца**, „Урбанизам“ Завод за урбанизам Нови Сад, Нови Сад 1994. г.
38. <http://www.mtsmondo.com/news/vesti/storyPrnt.php?vest=106914>